

דעות

במערכת הביטחון לא למדו, והטעויות של גדר ההפרדה יחזרו גם בבקעת הירדן

שאול אריאלי • ראש קבוצת המחקר "תמרור-פוליטוגרפיה" העוסקת בסכסוך

הישראלי-פלסטיני

20:00 • 23 באפריל 2026

בחלוף 24 שנים מהחלטת ממשלת אריאל שרון להקים את גדר ההפרדה לאורך הקו הירוק, הגיע הזמן להעמיד אותה למבחן התוצאה. מתברר שהפער בין ההבטחה למציאות אינו רק טכני או תקציבי, אלא הוא פער תפישתי עמוק: הגדר, שהוקמה בשם הביטחון, אינה ממלאת את ייעודה, משום שמעולם לא תוכננה כפרויקט ביטחוני. תובנה זו היתה אמורה להנחות את מערכת הביטחון שעה ששרטטה את תוואי הגדר החדשה המוקמת בבקעת הירדן בימים אלה, במסגרת פרויקט "חוט השני" — אך דומה כי זו לא למדה כלום.

כשהתקבלה ההחלטה על הקמת הגדר ב-2002, בעיצומה של האינתיפאדה השנייה, ההיגיון מאחוריה היה ברור: יצירת מערכת שתספק התרעה מוקדמת, תעכב חדירה ותאפשר לכוחות הביטחון להגיב במהירות. אלא שכבר אז, כפי שנכתב והוצג בפני בג"ץ בעתירות שהוגשו לאורך השנים, התוואי שנבחר לא שיקף את ההיגיון הזה, אלא שילוב של שיקולים מדיניים, התיישבותיים ופוליטיים, ומה שהחל כחריגות מההיגיון הביטחוני, נהפך עם השנים לשיטה.

כדי להבין את עומק הבעיה די להביט בנתונים ובציטוטים הרשמיים, המשרטטים שלושה כשלים מערכתיים עקביים:

העדר רציפות פיזית. לפי דו"חות מבקר המדינה, רק בכ-61% מהתוואי קיים מכשול בנוי. כלומר, עשרות קילומטרים אינם מגודרים כלל, למשל בגוש עציון, במזרח ירושלים ובדרום מזרח הר חברון. הסיבה המרכזית לכך היא הלחץ הפוליטי שהפעילו ראשי מועצת יש"ע ונציגיהם בכנסת, בניגוד לעמדת מערכת הביטחון. לכך מצטרפות מאות פרצות — לעתים קטנות, לעתים רחבות דיין למעבר כלי רכב — שדרכן עוברים מדי יום עשרות אלפי בני אדם. גם החלפת הגדר בחומה גבוהה, כמו בדרום מערב הר חברון, בעלות נוספת של מיליארדי שקלים, לא נתנה מענה ראוי לחדירות. במשך שנים התרעו גורמי ביטחון שונים כי בפועל "אין גדר". מכשול שאינו רציף אינו מכשול — כך קבעה מערכת הביטחון ב-2003.

העדר מענה מבצעי אפקטיבי. נתונים רשמיים מצביעים על כך שפחות מאחוז אחד מהחדירות מבעד למכשול נענות בתגובה של כוחות בשטח. וגם אז, כשזמני התגובה מגיעים לעשרות דקות, כפי שהעיד נציג מג"ב בוועדת הכנסת, המערכת המבצעית מאבדת את הרלוונטיות שלה. הסיבה היא מחסור בכוחות, משום שגדודים רבים עוסקים באבטחת ההתנחלויות. גם לנוכח אזהרת הרמטכ"ל בחודש שעבר ("אני מרים 10 דגלים אדומים"), לא נראה שהמצב עומד להשתפר.

העדר אכיפה והרתעה. בדיוני כנסת ובדיווחים רשמיים הודו גורמי אכיפה כי מחסור במקומות כליאה מוביל לשחרור חשודים ולביטול כתבי אישום. כשאין ענישה אפקטיבית, אין הרתעה. כשאין הרתעה, אין משמעות למכשול.

שלושת הכשלים הללו יוצרים מצב שבו כל אחד מן המרכיבים שעליהם נשען ההיגיון המבצעי — גילוי, תגובה, אכיפה — נפגע. וכאשר שלושת המרכיבים נפגעים, מדובר בכשל מערכתי עמוק.

כאן מתגלה ממד נוסף של הבעיה — הממד המשפטי. לאורך השנים מערכת הביטחון הציגה בפני בג"ץ טענה עקבית: התוואי נקבע

משיקולים ביטחוניים, והפגיעה בזכויות הפלסטינים היא תוצר לוואי מידתי והכרחי של שיקולים אלה. על בסיס טענה זו נבחנו עתירות שהוגשו נגד התוואי ואושרו חלקים נרחבים ממנו (גילוי נאות: הגשתי מטעם העותרים חוות דעת ביטחונית כמומחה).

אבל בדיונים נחשף, כי התוואי אינו מונע קודם כל משיקולים ביטחוניים אלא משיקולים הקשורים להרחבת ההתנחלויות. זה הוביל לכך שבית המשפט פסל את התוואי בתיקים רבים, ומתח ביקורת על מערכת הביטחון שנציגיה הסתירו שיקולים אלה מבית המשפט.

העובדה שהמכשול אינו מספק את התועלת הביטחונית שיוחסה לו, מחייבת את בג"ץ לבחון מחדש את האיזון בין שיקולים ביטחוניים לפגיעה בזכויות פלסטינים; לא משום שבית המשפט טעה בעבר, אלא משום שהמציאות שהוצגה בפניו אינה מתקיימת. כאשר התועלת אינה מתקיימת, גם הטענה למידתיות הפגיעה בפלסטינים מתערערת. לקח זה צריך לעמוד לנגד עיני בג"ץ כעת בדיונים על הקמת הגדר החדשה בבקעת הירדן.

תפעול גדר ההפרדה לאורך הקו הירוק לפי שיקולים פוליטיים פוגע בביטחון. וזה מה שעושים בגדר חדשה המוקמת בבקעת הירדן

לכך מצטרף גם הממד הבינלאומי. ישראל הציגה לאורך השנים את הגדר ככלי ביטחוני מובהק. ואכן, המשפט הבינלאומי מכיר בזכותה של מדינה להגן על עצמה ולבנות מכשול בשטחה. אך כאשר מתברר כי המכשול, שנבנה מעבר לגבולות ישראל, אינו מספק את ההגנה שנטען שיספק — מתעוררת השאלה האם השיקול המרכזי בהקמתו היה הביטחון או החתירה לקבוע את גבולות הסיפוח העתידי. שאלה זו נוכחת בדיונים ובהחלטות בינלאומיים, ומשפיעה על האופן שבו מדינות אחרות מעריכות את המדיניות של ישראל.

כאן אנחנו חוזרים לשורש הבעיה. גדר ההפרדה איננה רק פרויקט ביטחוני. הוא חלק ממדיניות רחבה יותר, שנשענת על שלושה עקרונות היסטוריים לקביעת גבולות ישראל: ביטחון, דמוגרפיה והתיישבות. עקרונות אלו, שנקבעו כבר בשנות ה-30 של המאה הקודמת, ליוו את מדיניות ישראל לאורך עשורים. אלא שכאשר הם מתנגשים זה בזה, יש להכריע ביניהם. במקרה של מכשול ההפרדה, לא התקבלה הכרעה. במקום זאת נוצרה הכלאה: תוואי שמבקש להיות גם גבול ביטחוני וגם כלי מדיני. הכלאה כזו אינה יציבה. הלקח הזה לא נלמד, והראיה לכך היא התחלת הבנייה של המכשול החדש בבקעת הירדן, שנועד לחזק את ההתיישבות בבקעת הירדן, וכפי שהצהיר שר הביטחון ישראל כץ באחרונה, להפרידה מיתר הגדה ולספחה.

כבר בתוכניות ההתיישבות של שנות ה-70 ביקשה ישראל ליצור "מרחבי ביטחון" שיקבעו עובדות מדיניות בשטח. המכשול, שנבנה עשרות שנים מאוחר יותר, אימץ במידה רבה מטרה זו. הנקודה היא, שמכשול ביטחוני אמור להיבנות לפי עקרונות של יעילות מבצעית, ואילו תוואי מדיני נבנה לפי עקרונות של ריבונות מוסכמת. כאשר מערבבים בין השניים, התוצאה היא פשרה שפוגעת בשניהם. הביטחון נפגע, ואין הכרעה מדינית.

24 שנים לאחר תחילת הבנייה, ניתן לומר באופן שאינו משתמע לשתיה פנים: הכשל של המכשול אינו נובע רק מאי-השלמתו או מהעדר תקציב. הוא נובע מהפער בין ההגדרה לבין היישום. כל עוד המכשול מוצג ככלי ביטחוני אך מתופעל באופן חלקי בשל שיקולים פוליטיים, אי אפשר לצפות שיספק ביטחון מלא.

יש משום אירוניה בכך שהרעיון המקורי — הפרדה פיזית שתצמצם חיכוך ותאפשר שליטה ביטחונית טובה יותר — נותר נכון. אך כדי לממש אותו נדרש תנאי בסיסי אחד: עקביות. אם מדובר בכלי ביטחוני — יש להשלים אותו פיזית, לאכוף אותו ולהקצות לו את המשאבים הנדרשים. אם מדובר בכלי מדיני — יש לומר זאת בגלוי ולהתמודד עם

התוצאות. הציניות מתגלה במלואה בבנייה האינטנסיבית של חוות ומאחזים ממזרח לגדר הישנה. הטרור היהודי שהם מייצרים מעיד כי אין אמת מאחורי ההצהרה על רצון ב"הפחתת החיכוך", וכי היעד הוא להדיר את הפלסטינים ממרחב התפר ולגרשם משטחי C שממזרח לגדר.

בינתיים, המציאות אינה מחכה להכרעה. היא חוצה את הגדר דרך פרצות פיזיות ופרצות תפישתיות. בין אם אלה שוהים בלתי חוקיים, פושעים או מחבלים, המסקנה אחת: גדר שאינה מתוחזקת ולא נאכפת אינה מגינה, היא רק יוצרת אשליה של הגנה.

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר |
רכשו מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ